ISSN: 2538-4384; Geographical Researches. 2021;36(1):13-21. DOI: 10.29252/geores.36.1.13

GEOGRAPHICAL RESEARCHES JOURNAL

Identification and Review of Defenseless Urban Spaces in Oudlajan Neighborhood of Tehran

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Montazeri Z.*[1] *MA,*
EbrahimPoor M.[2] *PhD*

How to cite this article
Montazeri Z, EbrahimPoor M. Identification and Review of Defenseless Urban Spaces in Oudlajan Neighborhood of Tehran. Geographical Researches. 2021;36(1):13-21.

ABSTRACT

Aims Security is one of the basic pillars of urban spaces in order to ensure the welfare and comfort of citizens. Some urban spaces, due to their specific functional and physical characteristics, become spaces for crime and insecurity, and are considered as a defenseless space. The historical context of Oudlajan neighborhood of Tehran has created insecure and defenseless spaces due to the existence of some special physical-functional features. Therefore, the purpose of this article is to identify and study defenseless spaces in Oudlajan neighborhood of Tehran.

Methodology This research is applied in terms of purpose and analytical-descriptive in terms of method. Data collection is based on field-dominated Library Studies, which use observation, questionnaire, interview and photography tools in the field section. The statistical population is the entire population of Oudlajan neighborhood, which according to Cochran's formula, 374 people have been identified as a sample population. Data analysis was performed SPSS software (sample T_tests, ANOVA and Friedman).

Findings Defenseless spaces in Oudlajan neighborhood are undesirable due to the high average value. Also, in comparison between Oudlajan neighborhoods, Imamzadeh Yahya neighborhood is in a better position than the other two neighborhoods. In Friedman's prioritization, the functional-physical, visual dimensions are ranked first and second, respectively.

Conclusion The results indicate that there are 72 defenseless spaces in Oudlajan neighborhood, so through strategies such as infrastructure development, cultural and sports facilities with the help of people and local institutions can play an effective role in organizing and returning security to the neighborhood.

Keywords Defenseless Spaces, Insecure Spaces, Oudlajan Neighborhood

[1]Department of Urban Planning, Faculty Architecture and Urban Planning, Art University, Tehran, Iran
[2]Department of Architecture and Urban Planning, Khavaran Institute, Mashhad, Iran

Correspondence
Address: No. 16, Rasti Street, 27 Rasti, Mashhad, Iran. Postal Code: 9186113111.
Phone: +98 (51) 36225231
Fax: -
Montazerizahra21@yahoo.com

Article History
Received: August 16, 2020
Accepted: September 15, 2020
ePublished: March 18, 2021

CITATION LINKS

[Alizadeh K, Anbari H; 2017] The role of urban spaces defenseless in occurrence ...; [Akbari R, Pakbonyan S; 2012] The impact of public spaces form on women social ...; [Bazargan M, et al; 2019] Identification and spatial analysis of crime ...; [Ebadinejad A, Bahoosh M; 2012] Investigation of environmental factors effecting ...; [Ebrahimijam S, Ahmadian R; 2014] Reasons of defenceless spaces formation in western ...; [Farhadi Khah H, Rajaee SA; 2018] Evaluation of urban indefensible areas using ...; [Ghalambor Dezfooly R, Mohammadi S; 2015] Urban spaces defensless distribution analysis ...; [Gholich A, Amari M; 2013] Introduction on the urban defenseless ...; [khaziri Afravi N, et al; 2015] Formulating the sidewalk design principles ...; [Larimian T, et al; 2015] Predicting criminal potentials through ...; [Mansouri F, et al; 2017] The relationship between urban indefensible ...; [Mohammadi A, et al; 2019] The zoning of defenseless spaces and prone ...; [Mohseni Tabrizi AR, et al; 2012] Indefensible urban spaces and violence ...; [Nayebi H, et al; 2012] The role of defenseless urban spaces in violent ...; [Naghsh Piravash Consulting Engineers; 2018] Oudlajan neighborhood revitalization and ...; [Podratchi M; 1993] Defenseless spaces ...; [Rahmat MR; 2011] Crime prevention through architecture ...; [Shomaie A, Vahedinejad S; 2019] Spatial analysis of criminal hotspots in urban ...; [Sohn DW; 2016] Residential crimes and neighbourhood ...; [Taherkhani H; 2002] Creating defensible urban ...; [Takhti B; 2006] The role of defenseless urban spaces in ...; [Bavand Architectural and Urban Consulting Engineers; 2010] Urban landscape design of the historical context ...; [Yousefi A, Johari L; 2015] Defenseless spaces of the city and sense of fear ...; [Ziyari K, et al; 2016] Surveying urban indefensible areas at neighborhood level ...

Copyright© 2021, ASP Ins. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

شناسایی و بررسی فضاهای بی‌دفاع شهری در محله عودلاجان تهران

زهرا منتظری* MA
گروه برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران
مریم ابراهیم‌پور PhD
گروه معماری و شهرسازی، موسسه خاوران، مشهد، ایران

چکیده

اهداف: امنیت، یکی از ارکان اساسی فضاهای شهری در راستای تامین رفاه و آسایش شهروندی است. برخی از فضاهای شهری باتوجه به ویژگی‌های عملکردی و کالبدی خاص خود، به فضاهایی برای بروز جرم و ناامنی تبدیل، و به عنوان فضای بی‌دفاع تلقی می‌شوند. بافت تاریخی محله عودلاجان تهران با توجه به وجود برخی از ویژگی های کالبدی-عملکردی خاص، فضاهای ناامن و بی‌دفاعی را در خود ایجاد کرده است؛ بنابراین هدف این مقاله شناسایی و بررسی فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان تهران است.

روش‌شناسی: این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، تحلیلی-توصیفی است. گردآوری اطلاعات مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای با غلبه میدانی است، که در بخش میدانی از ابزارهای مشاهده، پرسش‌نامه، مصاحبه و عکاسی استفاده شده است. جامعه آماری، تمام جمعیت محله عودلاجان است، که براساس فرمول کوکران ۳۷۴ نفر به عنوان جامعه نمونه مشخص شده‌اند. تجزیه و تحلیل اطلاعات به وسیله نرم‌افزار SPSS (آزمون‌های تی‌تک نمونه‌ای، آنووا و فریدمن) انجام شده است.

یافته‌ها: فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان با توجه به مقدار میانگین بالا، نامطلوب هستند. همچنین در مقایسه بین محله‌های عودلاجان، محله امام‌زاده یحیی تاحدودی نسبت به دو محله دیگر، در وضعیت مناسب‌تری قراردارد. در اولویت‌بندی فریدمن، بعد عملکردی-کالبدی، بصری، به ترتیب در رتبه‌های نخست و دوم قرار گرفته‌اند.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاکی از وجود ۷۲ فضای بی‌دفاع در محله عودلاجان است، بنابراین از طریق راهکارهایی نظیر توسعه زیرساخت‌ها، تسهیلات فرهنگی-ورزشی با کمک مردم و نهادهای محلی می‌توان در ساماندهی و بازگشت امنیت به محله نقش موثری ایفا نمود.

کلیدواژه‌ها: فضاهای بی‌دفاع، فضاهای ناامن، محله عودلاجان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۲۶
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۲۵

*نویسنده مسئول: Montazerizahra21@yahoo.com

مقدمه

امروزه امنیت به عنوان عامل حیاتی در تعاملات اجتماعی و حضور در فضاهای شهری تلقی می‌شود به طوری که لیتون در مدل خود امنیت را نیاز اساسی انسان‌ها در درک محیط در نظر می‌گیرد [Mohseni Tabrizi *et al*., 2012; Khaziri Afravi *et al*., 2015]. شهرهای کنونی به واسطه عواملی نظیر نرخ رشد، ساختار فضایی محلات، کیفیت توزیع فضایی خدمات و الگوی کاربری زمین و غیره، محیط مساعد ارتکاب جرم را فراهم آورده است [Larimian *et al.*, 2015]. مجرمان بیشتر مناطقی را برای ارتکاب جرم بر می‌گزینند، که وقوع جرم در آنها راحت‌تر بوده و امکان مشاهده و دستگیری آنان در آن مناطق کمتر باشد [Ebadinejad & Bahoosh, 2012]. از این‌رو، می‌توان با تغییر شرایط جرم‌زای محیطی و فیزیکی و ایجاد یا تقویت فضاهای قابل دفاع و مقاوم در برابر جرم و مجرمان به میزان قابل توجهی از وقوع جرائم و ناهنجاری‌های موجود در شهرها کاست [Rahmat, 2011; Farhadi khah & Rajaee, 2018]. عوامل متعددی در وقوع و گسترش خشونت موثر هستند، یکی از این عوامل، فضاهای بی‌دفاع شهری یا جرم‌خیز است [Mohseni Tabrizi *et al*., 2012; Alizadeh & Anbari, 2017]. فضاهای بی‌دفاع همان فضاهای جرم‌خیز در سطح شهر هستند که انواع خشونت‌ها در آنها رخ می‌دهد [Nayebi *et al*., 2012; Ziyari *et al*., 2016]. تجربه جهانی نشان می‌دهد که ما نه تنها به سوی فضاسازی بهتر پیش نمی‌رویم، بلکه مکان‌های ساخته‌شده را نیز از بین می‌بریم. به همین دلیل فضاهای شهری بی‌هویت و ناآشنای زیادی به وجودآمده است که می‌توانند تبعات منفی بسیاری را داشته باشد و به موازات خود خشونت و ترس را افزایش دهند و موجب ناامنی شود [Yousefi & Johari, 2015; Mohammadi *et al*., 2019]. چنانکه فرآیند شکل‌گیری فضاهای بی‌دفاع شهری به سه سطح کلان، میانی و خرد تقسیم می‌شود. سطح کلان، شامل فرآیندهای ساختاری جامعه است که از تاریخ آن جامعه و ارتباطات جهانی و فرآیندهای منطقه-ای و تناقضات ناشی از برخورد این مقولات، سرچشمه می‌گیرد و در این سطح مجموعه‌ای از علل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و به طور کلی ساختار در پیدایش آسیب‌های اجتماعی شهری و استفاده نامناسب از فضاهای شهری دخالت دارند [Akbari, 2012].

فضاهای بی‌دفاع فضاهایی هستند که از نظر حفاظتی مرده ولی از نظر اتفاق‌افتادن مسائل نابهنجار فضایی فعال و زنده هستند [Bazrgan, 2019] که با رهاشدگی، برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی‌های نادرست و ساده‌انگارانه به مکان بروز انواع جرائم شهری تبدیل شوند [Taherkhani, 2002]. از نظر اسکار نیومن فضاهای بی‌دفاع، فضاهایی هستند که موانعی واقعی و نمادین ندارند، دارای حوزه تعریف‌شده مشخصی نیستند و امکانات نظارتی لازم را به وجود نمی‌آورند[Ghalambar Dezfouli & Mohammadi, 2015]. این فضاها، به صورت همگون در شهرها توزیع نشده‌اند بلکه نقاط خاصی قابلیت جرم‌خیزی بیشتری را دارند، از جمله مکان‌های پرتجمع شهری، ورودی شهرها، پارک‌ها، ترمینال‌ها، ایستگاه‌های راه‌آهن، میدان‌های بزرگ، مناطق حاشیه‌ای شهرها و [Takhti, 2006] نیز؛ تقاطع‌های نابسامان، زیرگذرها، زیرپل‌ها که دارای عدم روشنایی و نورکافی در ساعات مختلف شبانه‌روز، نداشتن رویت بصری از فضاهای اطراف به عنوان فضاهای بی‌دفاع و جرم‌خیز هستند [Shomaie & Vahedinejad, 2019]. فضاهای بی‌دفاع دارای کژکارکردهایی هستند که در اینجا چندمورد از کم ضررترین تا پرضررترین آنها بدین شرح است: حاشیه‌نشینی، کارتن‌خوابی، گذاشتن زباله، ادرار در فضای باز، تکدی‌گری، محل تجمع ولگردان، انواع سرقت‌ها، تعرض به زنان و دختران و قتل [Gholich &

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

[Amari, 2013]. مهم‌ترین ویژگی فضاهای بی‌دفاع عبارتند از: عدم ارتباط بین فرم و عملکرد، نداشتن متولی (عدم حضور مالک)، عدم رویت بصری (فضای گم)، کنج‌ها، ساختمان‌های نیمه‌تمام و رهاشده یا متروکه، طرح‌های در دست اجرا یا رهاشده، عدم وجود روشنایی، عقب‌نشینی‌ها و فرورفتگی‌ها و فضاهای بدون کارکرد مناسب [Podratchi, 1993]. در مجموع فضاهای بی‌دفاع دارای سه دسته ویژگی فیزیکی، اجتماعی و فیزیکی هستند، که عبارتند از:

ویژگی‌های فیزیکی: کمبود و فقدان نور، ساختمان‌های مخروبه، ساختمان‌های ناتمام، مشاهده بصری محدود و عدم نمایش بصری، بی‌نظمی فیزیکی، وجود مکان‌هایی با قابلیت به دام افتادن، فرصت محدوده برای نظارت و کنترل، وجود گوشه و کنار، پیچ و خم، (مکان‌های) محصور مجاور با فضاهای قابل مشاهده، تراکم ساختمانی، کمبود ساختمان، عدم وجود مرزها و محدوده‌های قابل اندازه‌گیری.

ویژگی‌های اجتماعی: عدم استفاده یا استفاده مداوم، آرام و خلوت-بودن، ازدحام بیش از حد، تراکم، عدم حضور انسان، عدم حضور مسئول کنترل و نظارت (نیروی حفاظتی)، بی‌نظمی در فعالیت‌ها، کاهش کنترل و نظارت توسط مردم، عدم ارتباط بین فضا و مردم، عدم وجود این ارتباط در ساعات خاص و همچنین تراکم فعالیتی.

ویژگی‌های فیزیکی-اجتماعی: فضاهای رهاشده، فقدان علائم و نشانه‌های شناسایی، هویت و تعریف ضعیف، عدم روشنایی و معنی‌داربودن منظره یا ضعف در منظره، ساختار پیچیده، گوناگونی فعالیت‌ها، تناسب ضعیف یا عدم وجود تناسب، باریک و تنگ‌بودن، عدم تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی، ارتباط ضعیف ساختمان‌ها با خیابان یا فضاهای باز دیگر.

به طور کلی می‌توان بی‌دفاع‌بودن فضا را ناشی از عملکرد نادرست و نامناسب اجتماعی-فضایی نسبت به محیط و رضایت شهروندی دانست که در صورت نادیده‌گرفتن در محیط رشد و جرم و خشونت را سبب‌ساز می‌شود. با توجه به اهمیت تامین امنیت و آرامش برای شهروندان، تا کنون مطالعات متعددی در زمینه فضاهای بی‌دفاع شهری انجام شده، که در ادامه به برخی از آنها در جدول ۱ اشاره شده است. محله عودلاجان یکی از محلات ارزشمند و فرسوده تهران است. وجود فضاهای بی‌دفاع به همراه مسائل اجتماعی خاص سبب کاهش احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان، افزایش جرایم و مشکلات بهداشتی در سطح محله شده است.

جدول ۱) خلاصه برخی از مطالعات (خارجی و داخلی) انجام‌شده پیرامون فضاهای بی‌دفاع شهری

نویسنده	عنوان پژوهش	نتایج
[Newman, 1973]	فضاهای قابل دفاع	وی به چارچوب کالبدی و محیطی یک محله خوب و امن، که در آن ساکنان قادر باشند محیط اطراف خانه‌هایشان را که شامل خیابان‌ها و فضاهای باز اطراف ساختمان‌ها و فضاهای داخلی را به راحتی واپایش کنند، تمرکز داشته و عوامل بازدارنده محیطی را مورد اشاره قرار می‌دهد. رویکرد پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPETED) یکی از مشهورترین رویکردهاست.
[Sonh, 2016]	جرایم مسکونی و محیط ساخته شده محله؛ بررسی اثربخشی پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطیCPTED	در بررسی جرم جنایت در محیط‌های مسکونی نتایج نشان می‌دهد، منطقه مسکونی، متوسط طبقه ساختمان، تراکم در ایستگاه اتوبوس، تراکم خیابان، تراکم تقاطع‌ها، متوسط درآمد خانوار و فاصله محله از نزدیک‌ترین ایستگاه پلیس به طور قابل توجهی با جنایت‌های خیابانی مرتبط است.
[Mansouri *et al.*, 2017]	فضاهای بی‌دفاع شهر و حس ترس، پدیدارشناسی تجربه عبور از پل‌های زیرگذر در مشهد	براساس یافته ها مولفه‌های موثر بر میزان جرائم شهری در کرمانشاه عبارتند از: طراحی و معماری فضاهای شهری، دسترسی نداشتن به خدمات شهری، میزان خوانایی فضاهای شهری، نظارت‌نکردن در فضاهای شهری و تراکم فعالیت در فضای شهری
[Imani *et al.*, 2015]	سنجش احساس امنیت اجتماعی در مناطق شهری (مطالعه موردی شهر اردبیل)	وجود تفاوت معنادار بین مناطق شهری و امنیت اجتماعی ضمن وجود رابطه مستقیم میان احساس امنیت با سن، جنس، سطح تحصیلات و شغل
[Ebrahimijam & Ahmadian,2014]	علل شکل‌گیری فضاهای بی‌دفاع شهری در پایانه غرب شهر تهران	فضاهایی که براساس مشاهدات و مصاحبه نااشکار و غیره توسط مردم جزء ناامن‌ترین فضاها مطرح شده‌اند با پهنه‌های نهایی هم پوشانی دارند که این مسئله توجه‌کردن به کارکرد شبانه روزی و تاثیر معیارهای فضاهای بی‌دفاع نقش بسزایی دارند.

بنابراین با توجه به ضرورت امر، هدف این پژوهش مرور مبانی ضمن شناسایی و ارزیابی فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان جهت از بین‌بردن ناامنی و تقویت امنیت، آرامش و کیفیت محیط است؛ بنابرین پژوهش در پی دستیابی به عمده سوالات اساسی زیر است: بافت ارزشمند محله عودلاجان تهران از نظر فضاهای بی‌دفاع چه وضعیتی دارد؟ در میان زیرمحله‌های عودلاجان شهر تهران، با توجه به وضعیت فضاهای بی‌دفاع، کدام برای ساکنان ناامن‌تر است؟

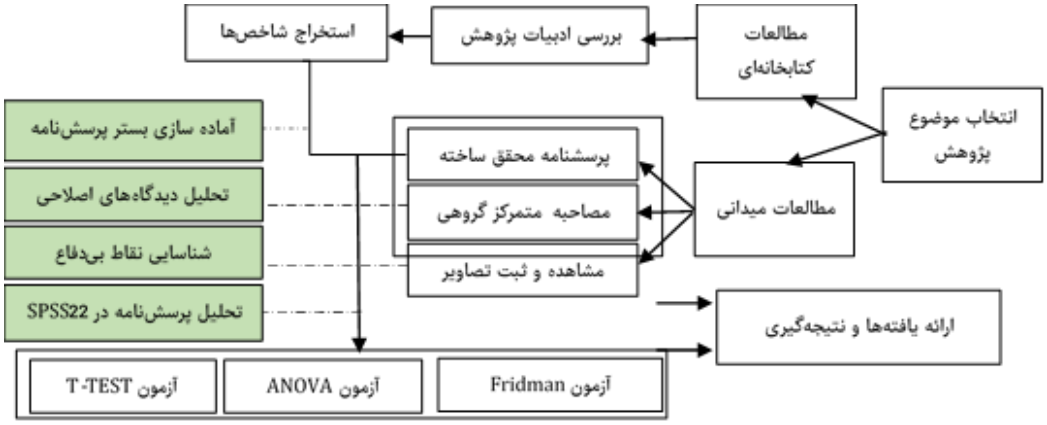
روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر روش‌شناختی با توجه به اهداف موضوع از نوع کاربردی و به لحاظ روش توصیفی تحلیلی است. فضای

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

پژوهش، محله عودلاجان است که در حدود ۳ ماه در سال ۱۳۹۷ به طول انجامید. گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌های و میدانی انجام شده‌است. به طوری که در روش کتابخانه‌ای با مطالعات مبانی، چارچوب و معیارهای شناسایی فضاهای بی‌دفاع استخراج شد. سپس جهت به روزنمودن داده‌ها و سنجش وضعیت برداشت-های میدانی آغاز شد، که از ابزارهای پرسش‌نامه، مصاحبه گروهی، مشاهده و ثبت تصاویر، نقشه محله استفاده شده‌است. به طوری که در یافتن فضاهای بی‌دفاع از کمک مردمی (مصاحبه گروهی در پاتوق‌های محلی، مصاحبه و گفتگو با نمایندگان و کارشناسان)، ضمن توزیع و تکمیل پرسش‌نامه به طور همزمان بهره گرفته شده-است. با کمک کارشناسان شاخص‌های [Podratchi, 1993] به دلیل جامع و مفیدبودن برای تحقیق انتخاب گشت. ابزار اندازه‌گیری، در این پژوهش پرسش‌نامه است. ارزش‌گذاری داده‌ها براساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت است برای اطمینان از روایی، پرسش‌نامه در اختیار متخصصان و اساتید (۵ نفر) قرار گرفت، برای سنجش اعتبار آن طی یک پژوهش آزمایشی پایایی آن بررسی شد که ضریب آلفای کرونباخ به‌دست آمده برابر (۸۸%-۶۱%=α) است. در گردآوری داده-های مورد نیاز از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شده‌است. جامعه آماری جمعیت محله عودلاجان تهران است، که براساس سرشماری ۱۳۹۵ شامل ۱۳۳۶۷ نفر است [Naghsh Piravash Consulting Engineers, 2018] و براساس فرمول کوکران تعداد ۳۷۵ نفر به عنوان جامعه نمونه انتخاب‌شدند (p&q=۰/۵). برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS 22 (آزمون‌های تی تک‌نمونه‌ای، آنووا و فریدمن) و برای استخراج نقشه از ArcGIS استفاده شده‌است. در نمودار ۱ ساختار پژوهش ارائه شده است.

عودلاجان در منطقه ۱۲ تهران، ناحیه ۲ واقع است و محله‌های ۵ و ۶ را تشکیل می‌دهد. عودلاجان از سه بخش شرقی یا امامزاده یحیی با کارکرد غالب مسکونی، بخش میانی یا پامنار با کارکرد غالب تجاری، تولیدی و انبارداری و بخش غربی یا ناصرخسرو و کوچه مروی با کارکرد غالب تجاری تشکیل شده است.

نمودار ۱) ساختار انجام پژوهش

جدول ۲) شاخص‌های شناسایی فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان و ضریب آلفای‌کرونباخ

بعد	شاخص‌ها	آلفای‌کرونباخ
معیار کالبدی-عملکردی	۱.عدم ارتباط بین فرم و عملکرد ۲.ساختمان‌های نیمه تمام رهاشده یا متروکه ۳.عقب نشینی‌ها و فرورفتگی‌ها ٤. فضاهای بدون کارکرد مناسب	۰/٦۱
معیار بصری	۵. عدم رویت بصری (فضای گم) ٦. عدم وجود روشنایی	۰/۷٤
معیار دسترسی	۷. فقدان دسترسی آسان و روان (ریرپل، زیرگذرو غیره) ۸. کنج	۰/۸۸
معیار حقوقی	۹. نداشتن متولی (عدم حضور مالک) ۱۰. طرح‌های در دست اجرا یا رهاشده	۰/۸۷

این محله با کاهش شدید جمعیت، فرسودگی بافت و بناها، ضعف نفوذپذیری سواره و پیاده، کمبود خدمات‌شهری، تاسیسات زیرساختی، کیفیت و بهداشت نازل محیطی، رکود ارزش املاک، به خصوص پس از ایجاد محدودیت تراکم و انواع ناهنجاری‌های اجتماعی شرایط بسیار نابسامانی دارد [Bavand Architectural and urban Consulting Engineers, 2010]. شاخص‌های انتخابی پژوهش به منظور شناسایی فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان در جدول ۲ ارائه شده‌اند.

یافته‌ها

شناسایی و معرفی فضاهای بی‌دفاع در زیرمحله های عودلاجان

براساس برداشت‌های میدانی و شاخص‌ها، در محله‌های امامزاده

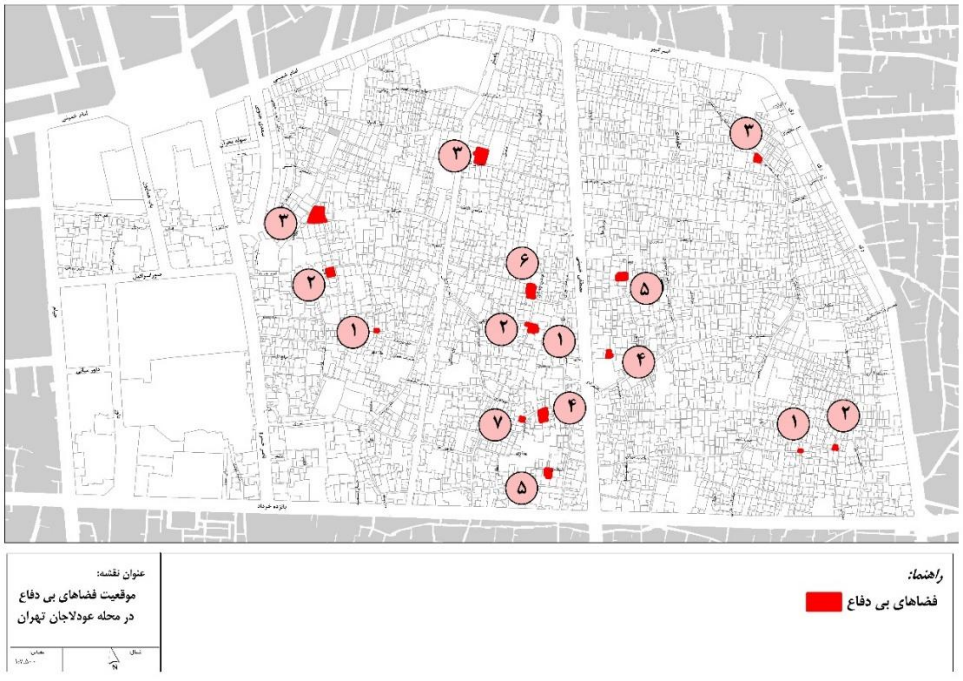
[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

یحیی ۱۷، پامنار شرقی ۲۷ و پامنار غربی ۲۸ تعداد فضای بی‌دفاع معرفی شده‌اند. با توجه به زیادی این فضاها، براساس نظرات کارشناسی و نمایندگان و تحلیل نظر شهروندان به روش گروه‌های متمرکز همراه با نمایش نقشه موقعیت فضاهای شناسایی‌شده، از میان ۷۲ فضای بی‌دفاع، ۱۳ مورد به عنوان فضاهای واجد اولویت به لحاظ ناامنی و مناسب برای برنامه‌ریزی شناسایی شده‌اند. مشخصات هر فضا نیز براساس شاخص‌های پژوهش با نظر کارشناسان و پژوهشگر تنظیم شده‌است.

در جدول ۳ مشخصات این فضاها براساس شاخص‌ها و در شکل ۱ موقعیت آنها در هر یک از زیرمحله‌ها مشخص شده‌اند.

جدول ۳) مشخصات۱۳ فضای بی‌دفاع واجد اولویت از نظر شهروندان براساس شاخص‌های پژوهش

	آدرس	عدم ارتباط بین فرم و عملکرد	نداشتن متولی(مالک)	عدم‌رویت بصری	فقدان دسترسی آسان	ساختمان‌های نیمه تمام	طرح‌های در دست اجرا یا رها-شده	عدم وجود روشنایی	عقب‌نشینی و فورفتگی کنج	فضاهای بدون کارکرد مناسب
امام‌زاده یحیی	۱- تین نژاد تقاطع حیدرگوشی ۲- تین نژاد، تقاطع عرب ۳- بیک‌دامغانی، جنب صندوق قرض‌الحسنه سجاد ٤- علیمردانی، کوچه مسجد ٥- املح القراء، روبروی حسینیه	■	■		■			■		■
پامنار میانی	۱- بن‌بست پایه ۱ ۲- بن‌بست پایه ۲ ۳- خلیلی مفرد ٤- ابتدای کوچه مرادی ٥- کوچه اسلامی ٦- کوچه چوپانی ۷- کوچه مرادی	■	■	■		■	■			
پامنارغربی	۱- کوچه حق‌پرست ۲- کوچه رکنی ۱ ۳- کوچه رکنی ۲		■		■	■		■	■	■

شکل ۱) موقعیت فضاهای بی‌دفاع واجد اولویت در محله عودلاجان و زیرمحله‌ها

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

تحلیل وضعیت محله عودلاجان از حیث فضاهای بی‌دفاع با آزمون T-TEST

پرسش‌نامه‌های تحقیق همزمان با شناسایی فضاهای بی‌دفاع به منظور بررسی شاخص‌ها و وضعیت فضاهای ناامن موجود در عودلاجان در زیرمحله‌ها توزیع و تکمیل شد. برای سنجش میزان شاخص‌های فضاهای بی‌دفاع در محله از آزمون تی تک‌نمونه‌ای، استفاده شد، که بیان می‌کند، میانگین یک جامعه چه میزان از یک مقدار ثابت بیشتر یا کمتر است. در پژوهش عدد ۳ در طیف‌های لیکرت حد میانه است و با توجه به وجه منفی سوالات، درنتیجه میانگین بالاتر از ۳ وضعیت نامطلوب شاخص در فضاهای بی‌دفاع و بالعکس را نشان می‌دهد. با توجه به تحلیل جدول ٤، فضاهای بی‌دفاع از حیث برخورداری تمامی شاخص‌ها، جز معیار حقوقی، در وضعیت نامطلوبی قرار دارند، باید گفت با توجه به ویژگی فرسودگی بافت و وجود دسترسی‌های تنگ و باریک، تاریکی فضا ترس بیشتری برای حضور در محیط از ساعات عصر به بعد برای شهروندان دارد و از این حیث تاثیر زیادی بر تجمع معتادین، خرید و فروش موادمخدر، دزدی و غیره دارد، بنابراین از نظر شهروندان بیشتر فضاهای ناامن از این خصلت برخوردار هستند. سطح معناداری ۰/۰۰ برای تمامی شاخص‌ها، نشانگر توافق معنادار پاسخگویان به وضعیت فضاهای بی‌دفاع و شاخص‌های مرتبط است.

جدول ۴) آزمون تی تک‌نمونه‌ای میزان میانگین شاخص‌های فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان

ابعاد	شاخص	آزمون تی	میانگین	سطح معناداری	کران پایین	کران بالا	وضعیت
کالبدی-عملکردی	۱- عدم ارتباط بین فرم و عملکرد	۷/۷۱	۳/۸۵	۰/۰۰	۰/۵۱	۱/۸۰	نامطلوب
	۲- ساختمان‌های نیمه تمام رهاشده	۱٤	۳/۸۵	۰/۰۰	۰/٦۸	۱/۹۱	نامطلوب
	۳- عقب نشینی‌ها و فرورفتگی‌ها	۵/٤۷	۳/۱٦	۰/۰۰	-۰/۰۵٦	۰/۳۷	نسبتا نامطلوب
	٤- فضاهای بدون کارکرد مناسب	۸/٤۸	۳/۸۷	۰/۰۰	۰/۵۷	۰/۹۸	نامطلوب
بصری	۵- عدم رویت بصری (فضای گم)	۷/۷۵	۲/۸۷	۰/۰۰	-۱/۰۳	۰/٦۸	نسبتا مطلوب
	٦- عدم وجود روشنایی	۲۱	٤/۲۰	۰/۰۰	-۱/۰۸	۲/۰۵	نامطلوب
دسترسی	۷- فقدان دسترسی آسان و روان	۱۱	٤	۰/۰۰	-۰/۳۱	۱/۳۵	نامطلوب
	۸- کنج	۷/۵۸	۲/٦۹	۰/۰۰	۲/۸۱	۰/۹۹	مطلوب
حقوقی	۹- نداشتن متولی	۹/۳۵	۳/۵۸	۰/۰۰	۱/۱۸	۱/۲۰	نامطلوب
	۱۰- طرح‌های در دست اجرا یا رهاشده	۵/۵	۳/۲۰	۰/۰۰	۰/۰۷۲	۰/۹۸	نسبتا نامطلوب

تحلیل شاخص‌های موثر بر وضعیت فضاهای بی‌دفاع در زیرمحله‌های محله عودلاجان با استفاده از آزمون آنوا

با استفاده از این ازمون می‌توان میانگین شاخص‌های فضاهای بی‌دفاع، در زیر محله‌های عودلاجان (امام‌زاده یحیی، پامنار میانی و غربی) را باهم مقایسه کرد. با توجه به خروجی آزمون آنووا در جدول ۵، محله امام‌زاده یحیی در شاخص عدم ارتباط بین فرم و عملکرد (۰/۴۶۲)، ساختمان‌های نیمه‌تمام رهاشده (۰/۳۶۶)، عقب‌نشینی و فرورفتگی‌ها (۰/۵۰۳)، فضاهای بدون کارکرد مناسب (۰/۴۲۰)، عدم رویت بصری (۰/۴۶۹)، عدم‌وجود روشنایی (۰/۳۸۳)، فقدان دسترسی آسان (۰/۴۰۲)، کنج (۰/۴۶۶)، نداشتن متولی (۰/۵۲۳)، و شاخص طرح‌های در دست اجرا (۰/۵۶۲)، با کمترین مقدار از حیث فضاهای بی‌دفاع و ناامنی ناشی از آنها نسبت به دو محله در سطح نخست و مطلوبی قرار دارد. بعد از آن با اندک تفاوت، محله پامنار غربی نسبت به پامنار میانی در وضعیت مناسب‌تری قرار دارد.

جدول ۵) تفاوت بین میانگین شاخص‌های فضاهای دفاع شهری در بین زیرمحله‌های عودلاجان با استفاده از آزمون آنوا

محله	شاخص ۱	شاخص ۲	شاخص ۳	شاخص ٤	شاخص ۵	شاخص ٦	شاخص ۷	شاخص ۸	شاخص ۹	شاخص ۱۰
محله امام‌زاده	۰/٤٦۲	۰/۳٦٦	۰/۵۰۳	۰/٤۲۰	۰/٤٦۹	۰/۳۸۳	۰/٤۰۲	۰/٤٦٦	۰/۵۲۳	۰/۵٦۲
پامنار میانی	۰/٦۵۰	۰/٦۵۸	۰/٦٤٦	۰/۷۵۵	۰/٦۲۵	۰/٦۹۰	۰/۵٦۲	۰/٦۹۹	۰/۵۲۳	۰/۷۲۳
پامنار غربی	۰/٦٤۰	۰/٦۵۸	۰/۵۷٤	۰/۵۰٤	۰/٦۲۵	۰/٦۱٤	۰/۷۲۳	۰/۵٤۳	۰/٦۷۳	۰/٤۰۲

تحلیل شاخص‌های موثر بر فضاهای بی‌دفاع شهری با استفاده از آزمون اولویت بندی فریدمن

در این آزمون شاخص‌ها متناسب با نقش و اهمیت در مطلوبیت و مناسبت ابعاد رتبه‌بندی می‌شوند. در این رتبه‌بندی، هر چه میانگین رتبه شاخص بزرگ‌تر باشد آن شاخص در وضعیت نامطلوبی به سر می‌برد و بالعکس. مطابق جدول ۶، نتایج حاصل از آزمون فریدمن و اولویت‌بندی شاخص‌ها (با توجه به وجه منفی سوالات و شاخص‌ها، اولویت بیشتر نشان از شدت و تاثیر منفی بیشتر است)، شاخص عدم وجود روشنایی در میان فضاهای بی‌دفاع محله بیشترین اولویت و شدت را در میان دیگر شاخص‌ها داشته و در رده نخست قرار دارد. سپس، عدم وجود دسترسی مناسب، ساختمان‌های نیمه‌تمام رهاشده و عدم رویت بصری به ترتیب در رده دوم، سوم و

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

چهارم قرار گرفته‌اند؛ ولیکن شاخص‌های نداشتن متولی و عقب‌نشینی و فرورفتگی نسبت به دیگر شاخص‌ها با توجه اولویت‌های دهم و نهم در میان شاخص‌های فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان، در رده های پایین و مناسب قرار دارند، همچنین در رتبه‌بندی ابعاد، بعد کالبدی-عملکردی، بصری، دسترسی و حقوقی به ترتیب در رتبه‌های اول تا چهارم قرار گرفته‌اند.

جدول ۶) ارزیابی شاخص‌ها و معیارهای فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان با استفاده از آزمون فریدمن

ابعاد	شاخص	رتبه میانگین		اولویت‌بندی فریدمن	
		شاخص	ابعاد	شاخص	ابعاد
معیار کالبدی-عملکردی	عدم ارتباط بین فرم و عملکرد	۸/۸	۵/۹	۵	۱
	ساختمان‌های نیمه تمام رهاشده یا متروکه	۱۰/۸۹		۳	
	عقب‌نشینی‌ها و فرورفتگی‌ها	۷/۳		۹	
	فضاهای بدون کارکرد مناسب	۸/۵		٦	
معیار بصری	عدم رویت بصری (فضای گم)	۹/۸	٤/۹	٤	۲
	عدم وجود روشنایی	۱۱/٤		۱	
معیار دسترسی	فقدان دسترسی آسان و روان (زیرپل و زیرگذر)	۱۰/۹	٤/۸	۲	۳
	کنج	۷/۵		۷	
معیار حقوقی	نداشتن متولی (عدم حضور مالک)	٦/٤۸	٤/۱	۱۰	٤
	طرح‌های در دست اجرا یا رهاشده	۷/۳۹		۸	

بحث

بافت‌های فرسوده شهری، با توجه به فرسودگی‌های کالبدی و عملکردی و طراحی خاص آنها، بافت‌های بالقوه‌ای هستند که اگر نظارت و کیفیت‌های سکونتی آنها تنزل یابد، امکان تبدیل به فضاهای بی‌دفاع شهری را دارند.

در مقایسه این پژوهش با پژوهش‌های اشاره شده در مقدمه و جدول ۱ از جمله [Mansouri *et al.*, 2017; Ebrahimijam & Ahmadian, 2014; Mohseni Tabrizi *et al.*, 2012; Ziyari *et al.*, 2016; Podratchi, 1993] باید گفت تفاوت اصلی این پژوهش در شناسایی فضاهای بی‌دفاع و بررسی و سنجش شاخص‌ها با بهره‌مندی و همراهی ساکنان و نمایندگان در تمامی مراحل تحقیق است، به همین دلایل روش و ماهیت تحقیق کاملا مردمی و کارشناسانه است؛ ولیکن فارغ از همراهی مردمی، نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات اشاره شده از حیث نقش شاخص‌ها در رشد فضاهای بی‌دفاع و نبود عملکردهای مناسب، نظارت اجتماعی و غیره در بافت‌ها همخوانی دارد. این پژوهش با انتخاب محله عودلاجان تهران و در نظرگیری ۱۰ شاخص [Podratchi, 1993] نشان داد، یک فضای بی‌دفاع متشکل از چندین خصوصیات بارز برای همه شهروندان است، به طوری‌که براساس نظرات شهروندی و برداشت‌های میدانی در حدود ۷۲ مورد فضای بی‌دفاع در محله عودلاجان شناسایی، و با آزمون تی، نشان داده شد که فضاهایی با شاخص فاقد کارکرد مناسب، رهاشده، فاقد روشنایی و دید در شب یا دسترسی نامناسب در وضعیت نامطلوب‌تری نسبت به سایر فضاها قرار دارند و از این حیث بی‌دفاع‌تر از سایر فضاها هستند، همچنین نتایج آزمون آنوا در سه محله امامزاده یحیی، پامنار میانی و غربی نشان داد که بافت امامزاده یحیی با توجه به روابط اجتماعی مستحکم، کاربری غالب مسکونی و نظارت اجتماعی بیشتر از سوی شهروندان از حیث بی‌دفاع بودن فضاها در وضعیت مناسبی قرار دارند. به عبارتی اکثر فضاهای این محله صرفا به دلیل مسائل قانونی و ضوابط شهرداری عقب‌نشینی کرده یا بلااستفاده مانده‌اند که با طراحی و تزریق کاربری مناسب قابل استفاده هستند، همچنین اکثر این فضاها در حال حاضر به عنوان پارکینگ و توقفگاه استفاده می‌شوند در محله پامنار میانی و غربی وضعیت متفاوت است. در این دو محله به خصوص محله پامنار میانی با توجه به انباری‌شدن فضا و خروج جمعیت، ضمن تخریب‌های متعدد در فضا و وجود نخاله‌های ساختمانی مکان مناسبی برای انواع بزه‌کاری‌های اجتماعی است.

پامنار غربی تا حدودی با توجه به فاصله اندک با بازار تهران، بازارچه و راسته‌های متعددی به روی خود باز نموده است، البته با توجه به ورود افراد غریبه و نفوذپذیری بالا و تخریب‌های متعدد نسبتا از حیث بی‌دفاع بودن فضاها در جایگاه میانه قرار دارد. با توجه به شکل ۱، اکثر ناامنی ناشی از کارکرد فضا در محله عودلاجان متعلق به پامنار میانی است. ازطرفی، اولویت‌بندی شاخص‌ها و ابعاد در آزمون فریدمن نشان می‌دهد که معیارهای کالبدی-عملکردی، بصری، دسترسی و حقوقی در جایگاه نخست تا چهارم در محله قرار دارند. همان‌گونه که نتایج به دست آمده برای هر چهار بعد و شاخص‌های مورد بررسی صدق می‌کند، می‌توان اظهار کرد که بعد کالبدی-عملکردی و بصری، و شاخص‌های عدم وجود روشنایی و فقدان دسترسی آسان، از مهم‌ترین ابعاد و شاخص‌های موثر در فضاهای بی‌دفاع محله عودلاجان هستند.

به طور کلی باید گفت، فضاهای بی‌دفاع در محله عودلاجان، در طی سالیان اخیر، با توجه به تخریب بخشی از بافت توسط شهرداری، مالکین ضمن رهاشدن زمین، عقب‌نشینی چند خانه براساس طرح‌های شهری و ایجاد فضای دنج و گوشه و وجود ابنیه تخریبی

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

و فاقد سکنه متعدد در بافت ایجاد و تکثیر شده‌اند؛ بنابراین، این فضاها اکثرا مورد استفاده پارکینگ، تجمع زباله و فاضلاب، تجمع معتادین به صورت شبانه‌روز، نزاع‌های محله‌ای شده‌اند. این فضاها با توجه به قرارگیری میان بافت مسکونی برای شهروندان، ایجاد ناامنی نموده‌اند.

در نهایت با توجه به نتایج پژوهش برای بهبود وضعیت فعلی محله از بی‌دفاع‌بودن فضاها پیشنهاداتی در ادامه اشاره شده است:

در نظرگیری کارکردهای منعطف شبانه‌روزی نظیر داروخانه، درمانگاه، سوپرمارکت، آژانس شبانه‌روزی و غیره.

در نظرگیری فضاهای جمعی و پاتوق‌های محلی برای ساکنین با استفاده از پوشش‌گیاهی مناسب، کف‌سازی، کاربرد رنگ و مبلمان شهری در فضاهای بلااستفاده و بی‌دفاع.

در نظرگیری این فضاها به عنوان مکانی برای برپایی مراسم‌ها و فعالیت‌های فرهنگی (مسابقات غذای محله، استقبال از بهار، بازارهای هفتگی کوچک و غیره).

بهبود سیما و منظر محیط ضمن حفاظت فعال از بافت، اجرای طرح‌های بهسازی و نوسازی، اتمام هرچه زودتر پروژه‌های نیمه‌کاره، حذف دیوار نوشته‌ها، جانمایی فواره و عناصر هویتی و الحاقی آشنا برای مردم.

تبدیل فضاهای بی‌دفاع به زمین‌های ورزشی روباز برای کودکان و نوجوانان، ضمن در نظرگیری فنس و نرده برای زمین‌های با مالکیت دولتی و نامشخص به منظور ممنوعیت ورود به فضا.

استفاده از عناصر روشنایی و الزام تمامی خانه‌ها به نصب چراغ و لامپ در سردر ورودی منازل جهت تامین امنیت شبانه.

نتیجه‌گیری

آگاهی از چرایی و چگونگی بی‌دفاع‌بودن و ناامنی فضاها ضمن میزان تاثیر آنها بر کیفیت زندگی شهروندان، نقش بسزایی در یاری مدیران و کارشناسان شهری به منظور نوسازی و ساماندهی بافت‌های شهری از جمله بافت ارزشمند عودلاجان دارد. نتایج تحقیق حاکی از ناامنی و نامطلوبیت محله عودلاجان از حیث فضاهای بی‌دفاع و برخورداری این فضاها از چندین شاخص است. نبود برنامه مشخص از سوی سازمان‌های مرتبط برای چنین فضاهایی، چیزی جز تشدید خشونت، ناامنی، افزایش نرخ بزه‌کاری و خروج جمعیت بومی محله به همراه ندارد.

تقدیر و تشکر: سپاس از نمایندگان (آقای کاظمی، نجفی، حسینی)، دفتر تسهیلگری (آقای دوشن و خانم نوریه و شمشیری)، سراهای محله عودلاجان که انجام این پژوهش را میسر نمودند.

تاییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

سهم نویسندگان: زهرا منتظری (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی/تحلیلگرآماری (۶۵%)؛ مریم ابراهیم پور (نویسنده دوم)، پژوهشگر کمکی/نگارنده مقدمه/نگارنده بحث/روش‌شناس (۳۵%).

منابع مالی: تمام هزینه‌ها به عهده نویسنده مسئول است.

منابع

Alizadeh K, Anbari H (2017). The role of urban spaces defenseless in occurrence of crime with an emphasis on Parks District 9 Mashhad. Journal of Research and Urban Planning. 8(29):141-160.

Akbari R, Pakbonyan S (2012). The impact of public spaces form on women social security sense comparative study in two different residential patterns. *Honar-Ha-Ye-Ziba Mmary Va Shahrsazi*. 17(2):53-64.

Bazargan M, Rahnama MR, Shokouhi MA, Zarghani SH (2019). Identification and spatial analysis of crime hotspots robbery in Mashhad metropolis. Journal of Political Geography Research. 2(6):21-46.

Ebadinejad A, Bahoosh M (2012). Investigation of environmental factors effecting on the prevention of home theft. Journal of Social Regulation. 4(3):105-125.

Ebrahimijam S, Ahmadian R (2014). Reasons of defenceless spaces formation in western terminal of Tehran. *Police Geography Research Journal*. (4):53-76.

Farhadi Khah H, Rajaee SA (2018). Evaluation of urban indefensible areas using safety audit model (case study: Harandi Neighborhood of Tehran). Human Settlements Planning Studies. 5(2):51-68.

Ghalambor Dezfooly R, Mohammadi S (2015). Urban spaces defensless distribution analysis using GIS (case study: new city of Paradis). *Police Geography Research Journal*. (11):1-24.

Gholich A, Amari M (2013). Introduction on the urban defenseless spaces. Tehran: Nisa Publisher.

Imani B, Kanooni R, Habibzadeh A, Moslemi A (2015). Measuring sense of social security in urban areas (case study: Ardebil city). *Police Geography Research Journal*. (10):1-34.

khaziri Afravi N, Mazhari MA, Maki Nayeri S (2015). Formulating the sidewalk design principles with emphasis on increased urban security (case study: Golestan Boulevard in Ahwaz). 4(15):69-82.

Larimian T, Zabihi H, Sadeghi N (2015). Predicting criminal potentials through analyzing the quality of urban space-Case study: 14 regions of Esfahan. Journal of Urban - Regional Studies and Research. 6(24):49-64.

Mansouri F, Ghanimi H, Noufar Z (2017). The relationship between urban indefensible spaces with increased urban Crimes in Kermanshah. Police Geography Research Journal. 5(18):135-162.

Mohammadi A, firouzi mijandi E, Arzhangi H (2019). The zoning of defenseless spaces and prone areas of crime in the city of Ardabil. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*. 7(4):785-806.

Mohseni Tabrizi AR, Gharamani S, Yahak S (2012). Indefensible urban spaces and violence (study on indefensible urban spaces of Tehran city). Journal of Applied Sociology. 22 (4):51-70.

Nayebi H, Swdigh Sarvestani R, Ghahramani S (2012). The role of defenseless urban spaces in violent behavior. Journal of Order Knowledge. 13(1):199-231.

Naghsh Piravash Consulting Engineers (2018). Oudlajan neighborhood revitalization and development plan.

Newman O (1973). Defensible space: People and design in the Violent city. New York: Architectural Press.

Podratchi M (1993). Defenseless spaces [dissertation]. Tehran: Tehran Univrsity.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]

reducing the sense of security in citizens. Housing and Revolution Monthly. 115:64-75.
Bavand Architectural and Urban Consulting Engineers (2010). Urban landscape design of the historical context of the Oudlajan neighborhood.
Yousefi A, Johari L (2015). Defenseless spaces of the city and sense of fear; Phenomenology of crossing bridges in Mashhad. Journal of Geography and Environmental Hazards.11:143-129.
Ziyari K, Farhadi Khah H, Kalantari M (2016). Surveying urban indefensible areas at neighborhood level (case study: Harandi Neighborhood of Tehran). Law Journal of Law Geography. 4(15):29-56.
Rahmat MR (2011). Crime prevention through architecture and urbanity. 1st ed. Bahariju S, editor. Tehran: Mizan Publictions.
Shomaie A, Vahedinejad S (2019). Spatial analysis of criminal hotspots in urban worn out textures (case study: district 12 of Tehran Municipality). 10(4):191-216.
Sohn DW (2016). Residential crimes and neighbourhood built environment: Assessing the effectiveness of crime prevention through environmental design (CPTED). Cities. 52:86-93.
Taherkhani H (2002). Creating defensible urban spaces. Quarterly Journal of Urban Management. 3(9):88-95.
Takhti B (2006). The role of defenseless urban spaces in

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-21]